

Araştırma Makalesi / Research Article

**AMERİKAN BÜYÜKELÇİSİ ABRAM I. ELKUS’UN
RESMİ BELGELERİ ÇERÇEVESİNDE
DİPLOMASİ VE SON DÖNEM OSMANLI İZLENİMLERİ
(1916-1917)***

Pelin HELVACI**

Öz

1913-1916 yılları arasında İstanbul’da Amerikan Büyükelçisi olarak görev yapan Henry Morgenthau’nun görevi bırakmasının ardından Abram I. Elkus bu göreve atanmıştır. Elkus, New York’ta tanınan bir avukat ve bürokrattır. Yeni büyükelçi zamanında Almanya, Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) savaş ilân etmiş ve Almanya’nın müttefiki olarak Osmanlı yönetimi bir müddet ABD ile ilişkilerin bozulmaması için çaba göstermiştir. Bu doğrultuda Osmanlı topraklarındaki misyoner okulları başta olmak üzere Amerikan kurumlarına ve vatandaşlarına karşı düşmanca yaklaşılmayacağını belirtmişler, Almanya’nın baskısına bir müddet dayanmışlardır. Ancak bu, uzun sürmemiş, yönetimdeki İttihat ve Terakki Fırkası, Almanya’nın baskısıyla, 20 Nisan 1917’de ABD ile diplomatik ilişkileri kesmek zorunda kalmıştır. Böyle bir dönemde Büyükelçi olan Elkus, görev yaptığı kısa süre içerisinde Amerikan Dışişleri Bakanlığı’na Türk-Alman ilişkileri, İttihat ve Terakki Fırkası ve Türk-Amerikan ilişkilerini değerlendiren raporlar sunarak Amerikan yönetimini bilgilendirmiştir. Elkus, ilişkilerin resmen kesildiği dönemde tífuse yakalanmış, kendisinin ve büyükelçilik personelinin İstanbul’dan ayrılması için iyileşmesi beklenmiş, bu sırada Türk yönetiminin ilgisine mazhar olmuştur. Büyükelçi, sağlığına kavuştuktan sonra 29 Mayıs 1917’de İstanbul’u terk ederek Amerikan çıkarlarını koruma görevini İsveç temsilcisi Tarler’a bırakmıştır. Bu makalede, Elkus’un raporlarında belirttiği konular, insani diplomasi, kültürel diplomasi ve gunboat diplomasisi olarak diplomasi teorileri kapsamında değerlendirilecektir. Raporlarda orijinaline sadık kalmak amacıyla değişiklik yapılmamış, yerine göre Türkiye veya Türk; Osmanlı Devleti veya Osmanlı ifadeleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk-Amerikan ilişkileri, Abram I. Elkus, diplomasi teorileri.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
(e-posta: helvacip@itu.edu.tr), (ORCID: 0000-0002-0779-1699).

DIPLOMACY AND LATE OTTOMAN IMPRESSIONS (1916–1917) THROUGH THE OFFICIAL DOCUMENTS OF U.S. AMBASSADOR ABRAM I. ELKUS

Abstract

After American Ambassador Henry Morgenthau resigned from his post in Istanbul, in which he was on duty between 1913 and 1916, a reputable lawyer and a bureaucrat of New York, Abram I. Elkus was appointed as his successor. During his tenure as ambassador, Germany declared war on the United States (US) and as Germany's ally, the Ottoman administration initially, aimed not to distort relations between two countries. They secured that there would be no hostile actions against American institutions and American citizens, particularly missionary schools, and resisted German pressure for a while, about not involving in war with the US. However, this did not last long and the ruling Union and Progress Party was required to cut diplomatic relations with American counterparts on April 20th 1917. During his short tenure, Ambassador Elkus, provided information to American Foreign Office about Turkish-German relations, Union and Progress leaders and Turkish-American relations. During the official break in diplomatic relations with the US, Elkus contracted typhus and his departure from Istanbul was delayed until recovery. During this time, he received notable attention from Ottoman authorities. Once he regained his health, the ambassador and staff, left Istanbul on May 29th 1917 and entrusted the protection of American interests to the Swedish representative, Tarler. This article evaluates the topics addressed in Elkus's reports in terms of diplomatic theories of humanitarian diplomacy, cultural diplomacy, and gunboat diplomacy. In order to remain faithful to the original documents, no changes were made to the reports; the terms Turkey or Turk, and Ottoman Empire or Ottoman, are used as appropriate in the context.

Keywords: *Turkish-American relations, Abram I. Elkus, diplomacy theories.*

Giriş

19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti topraklarında faaliyet gösteren Amerikalı diplomatların temel amaçları, Osmanlı ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ticaretin geliştirilmesi ve Osmanlı topraklarındaki misyoner faaliyetlerinin güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak olmuştur.¹ Amerikan kamuoyu Osmanlı Devleti hakkında siyasi ve toplumsal konulardaki en önemli bilgileri İstanbul'daki Amerikan büyükelçilik raporlarından ve misyonerlerden sağlamıştır. ABD'nin, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Avrupa güçlerinin yaptığı gibi Osmanlı topraklarına yönelik genişlemeci politikalar izlememesi ABD'nin, Osmanlı yönetici kadrosu için bir müttefik olabileceği inancını beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan sürdürülen ticari ilişkilerin siyasi bir yöne doğru evrilebileceği düşünülmüş, Osmanlı sultanlarının ABD ile iyi ilişkiler kurmak için çeşitli girişimlerde olduğu görülmüştür. Örneğin Tophane, Tersane, Encümen-i Daniş gibi Osmanlı müesseselerinde çalışan Amerikalılara ve Kırım Savaşı'nda yoğun bir şekilde kullanılmış olan telgrafın mucidi Samuel Morse'e nişan ve ödüller takdim edilmiştir.² Bunun yanında Sultan Abdülmecit, Boston'daki Doğu Dilleri Okulu'na çok sayıda Türkçe, Arapça ve Farsça kitap ve el yazmaları göndermiş, ayrıca Amerikan Devleti'nin kurucusu Washington'ın anısına inşa edilmekte olan anıta konulmak üzere kendi tuğrasını taşıyan bir mermer blok hediye etmiştir.³ İlişkiler Sultan Abdülaziz döneminde de olumlu devam etmiş, Sultan, 1871'de Beyaz Saray'a konulmak üzere Washington Maslahatgüzarı Baltazzi Efendi aracılığıyla yaklaşık 400 kilo ağırlığında ve 10.000\$ değerinde bir halı hediye etmiştir. Bu hediyeler karşısında ABD yönetimi de Osmanlı makamlarına bazı kitaplar, haritalar, baskı resimler ve yeni icat edilmiş silahlarla yağlı boya tablolar hediye etmiştir.⁴

II. Abdülhamit de kendinden önceki sultanların politikalarını devam ettirmiş, Avrupa'ya karşı ABD'nin Osmanlı Devleti'nin yanında olabileceğini düşünerek ilişkilerin siyasi boyutunu arttırmaya çalışmıştır. Bu bakımdan ABD Başkanlarıyla daha samimi ilişkiler kurmayı ve İstanbul'daki Amerikan elçileriyle yakın diyaloga girmeyi hedeflemiştir.⁵ Sultan'ın bu çabaları ABD merkezli misyonerliğin ve okullarının artması ve Amerikan vatandaşlığına geçenlerin Osmanlı topraklarına geri dönmesine izin verilmemesi göz önünde bulundurulduğunda tek tek anılmaya değerdir. Sultan, ABD eski

1 Kadir Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı-ABD İlişkileri," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 14, 55 (Güz 2014): 112, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/42248/508275>

2 Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, (İstanbul: İmge Kitabevi, 2015), 359.

3 Erhan, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 360.

4 Erhan, 360.

5 Özgür Yıldız, "II. Abdülhamid Devrinden I. Cihan Harbine İstanbul'da Amerikan Misyoner Faaliyetlerine Bir Bakış," *Turkish Studies* 7, 3 (Yaz 2012): 2741, <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3381>

başkanlarından, 1861-1865 arasındaki Amerikan iç savaşı'ndaki başarıları dolayısıyla Başkan Abraham Lincoln tarafından Genelkurmay Başkanı olarak atanan ve "iç savaş kahramanı" olarak anılan Ulysses S. Grant ile 1878'de İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında tanışma fırsatı bulmuş, Osmanlı basını bu buluşmaya büyük önem atfetmiştir. Ayrıca Sultan, ABD Başkanı James Abram Garfield'in 1881'de uğradığı suikastta öldürülmesinden duyduğu üzüntüyü bildiren mektubu yeni Başkan Chester Arthur'a göndermiştir. 1885'te karaya oturarak zarar gören Quinnebaugh savaş gemisinin masrafları II. Abdülhamit'in kişisel hazinesinden ödenerek Tersane-i Amire'de tamir ettirilmesi Amerikan Başkanı Cleveland tarafından minnet duygularıyla karşılanmış, buna karşılık Başkan, Yıldız Sarayı'na konulmak üzere fotoğraflı bir silah albümü, ABD'deki büyük binaların fotoğraflarını içeren albümler ve Saray'ın bahçesinde dikilmek üzere ABD'de yetişen ağaçların fidanlarından oluşan bir koleksiyonu II. Abdülhamit'e hediye etmiştir.⁶ Yine Sultan, 1893'te Amerika kıtasının keşfedilişinin 400. yılı dolayısıyla özel bir madalyon bastırarak bir mektup eşliğinde Başkan'a hediye etmiş, Başkan da Osmanlı Elçisi Mavroyeni Bey aracılığıyla bir teşekkür mektubu göndermiştir.⁷

II. Abdülhamit, Başkan Cleveland'ın eşine de yararlı hizmetlerde bulunmuş kadınları taltif etmek için çıkarılmış olan şefkat nişanı vermek istemiştir. Ne var ki, bu, Amerikan Anayasası'nda başkanın ve ailesinin yabancı ülke başkanlarından hediye alınması yasaklandığı için mümkün olmamıştır. Ayrıca Sultan, Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini yakından takip etmiş, iyi ilişkilerini sürdürmek isteyen ABD'ye misyonerlerin haklarının güvence altına alındığını belirtmiştir. Bu noktada 1903 yılı önemlidir. Bu dönemde, Amerikan yönetiminin hedefi, misyonerlerin ve kurumlarının Osmanlı topraklarında daha rahat faaliyet göstermesiydi. Bunun için Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt ve Amerikan Dışişleri Bakanı John Hay, Osmanlı topraklarındaki Amerikan kurumlarının güvencesi için Osmanlı makamlarından taahhüt almıştır.⁸ Bu taahhüt ekseninde Amerikan Board'un dokuz merkezdeki mal varlığındaki yerlerin tapuları Amerikan elçiliğine gönderilmiştir. Bu yerler; Sivas, İzmir, Talas, Kayseri, Van, Selanik, Maraş ve Adana'dır.

Misyonerlik, dinsel bir olgu olmasının yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yönleri de olan bir tür nüfuz etme aracıdır. Misyonerlerin Asya ve Afrika kıtalarına gönderilme kararının altında, Amerikan çıkarlarına uygun kültürel bölgeler yaratmak, Amerikan ürünleri için potansiyel bir pazar oluşturmak ve siyasi nüfuz için zemin hazırlamak vardır.⁹ Sultanın iradesi ile

6 Erhan, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 361.

7 Erhan, 362.

8 Yıldız, "II. Abdülhamit," 2742.

9 Ercan Uyanık, "II. Abdülhamit ile Amerikan Protestan Misyonerlerinin Eğitim Mücadelesi: Amerika'ya Kaçırılan Nusayri Kızları," *Kebikeç* 37 (2014): 36, https://www.researchgate.net/publication/263852044_II_Abdulhamit_ile_Amerikan_Protestan_Misyonerlerinin_Egitim_

kurumların dokunulmazlığı genişletilse de misyonerler bu dokunulmazlığın tüm imparatorluğa yayılmasını istemektedirler.¹⁰ Bu öğretiyi yakından takip eden II. Abdülhamit, bir müddet sonra başta Doğu Anadolu olmak üzere Amerikan misyonerlerini ve kurumlarını denetim altına almaya çalışmıştır.

1908'de meşrutiyetin ikinci defa ilân edilmesi ve İttihatçıların özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve adalet ilkelerinin hüküm süreceğini belirtmeleri ABD yönetimi tarafından memnuniyetle karşılanmış, aşağıda da bahsedileceği gibi, Osmanlı topraklarında yer alan misyonerlerin ve okullarının üzerindeki kısıtlamaların kalkacağı mesajı verilmiştir. Ayrıca Amerikan vatandaşlığına geçtikten sonra Osmanlı topraklarına geri dönmelerine izin verilmeyen eski Osmanlı vatandaşlarının ülkeye girebilmelerine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.¹¹

1908-1918 arasında iktidarda olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (Fırkası), ABD ile ilişkilerin barışçıl olmasına dikkat ederken, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Almanya yanında savaşa katılmıştı. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki barışçıl ilişkiler Almanya'nın 2 Nisan 1917'de ABD'ye savaş ilân etmesiyle yeni bir boyut kazanmış, söz konusu ülkelerin dış politikası ve diplomatik ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.¹² Bu düzenleme sadece ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerini değil, Avrupa ile ilişkilerini de etkilemiştir. Buna göre, ABD Başkanı James Monroe tarafından 2 Aralık 1823'te Kongre'ye sunulan bir konuşma ile duyurulan ABD'nin Avrupa siyasetine karışmayacağını belirten Monroe Doktrini rafa kaldırılmış, ABD Avrupa siyasetine dahil olmuştur.¹³

ABD'nin savaşa girmesini etkileyen olayların başında, Almanya ve İngiltere'nin birbirlerine uyguladıkları abluka ve her türlü yardımı engellemeyi başlayan denizaltı savaşı gelmektedir. 1915 yılında iki Amerikan yolcu gemisi, *Lusitanya* ve *Arabic*, Alman denizaltıları tarafından batırılmış ve pek çok Amerikan yurttaşı hayatını kaybetmiş, Almanya ABD'nin sert notasına muhatap olmuştur. Almanya, olayın tekrar etmeyeceğini belirtirken, çok geçmeden 1916'da bu kez *Sussex* adlı yolcu gemisi içinde birçok Amerikalı yolcuyla birlikte batırılmıştır. Bu olaydan sonra Amerikan-Alman

Mucadelesi_Amerika'ya_Kacirilan_Nusayri_Kizlari

- 10 Amerikan Arşiv Belgeleri, Papers of the American Board Of Commissioners For Foreign Mission (P.A.B.C.F.M), Reel 628, Belge No: 535'ten Yıldız, "II. Abdülhamid," 2742. Daha fazla bilgi için bkz., Erdal Açıkse, "Türk-Amerikan Münasebetlerini Değerlendirilmesi," *Türkler Ansiklopedisi*, 13. Cilt (Ankara: 2002): 542-557; Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'ya Bakışları," *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi* 3 (1992): 1-16.
- 11 Erhan, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 380.
- 12 Roger R. Trask, *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform, 1914-1939*, (Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1971), 21.
- 13 Tuğçe Kaya, "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmanlı Devleti'ne Doğrudan Savaş ilan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIX, 39 (Güz 2019): 534, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/52833/698060>

ilişkileri gergin bir aşamaya girmiştir.¹⁴ Bu gelişmeler sonucu ABD, Amerikan Senatosu'nun 6'ya 82, Temsilciler Meclisi'nin de 50'ye karşı 373 oyuyla İttifak Devletlerine savaş ilân etmiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya'nın ABD'ye savaş ilânından önce Türk-Amerikan ilişkileri Büyükelçilik seviyesinde yürütülmekteydi. 1913-1916 arasında Henry Morgenthau görevlendirilmiş, Morgenthau'nun istifasının ardından 1916-1917 arasında Abram I. Elkus bu görevi yürütmüştür.¹⁶ ABD, İttifak Devletleri'ne savaş ilân etse de Osmanlı Devleti ile ABD arasında savaş ilânı söz konusu olmamakla birlikte Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler 20 Nisan 1917'de kesilmiş, Elkus, İstanbul'u 29 Mayıs 1917'de terk etmiştir. ABD, Osmanlı topraklarındaki çıkarlarını koruma görevini İsveçli temsilciye bırakmıştır.¹⁷

1867 doğumlu, Columbia Üniversitesi mezunu, New York eyaletinde tanınan bir avukat olan Elkus'un İstanbul'a büyükelçi olarak atanması New York kamuoyu tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Örneğin 19 Temmuz 1916'da *New York Tribune*'de Elkus'un geniş bir biyografisine yer verilmiş, avukatlığının yanında çeşitli cemiyetlere üye olarak kamuoyunda sevilen bir isim olduğu yazılmıştır. Gazetede belirtildiğine göre Elkus, New York Ticaret Odası'nın danışmanıdır ve Amerikan Anayasa Mahkemesi'nin yürüttüğü bazı davalarda da bilir kişi olmuştur. Amerikan Başkanı Wilson'un kampanyası sırasında Demokratik Komite'de gümrük komisyonunda rol alan Elkus, önemli bir Yahudi gönüllü cemiyeti olan Free Synagogue'da başkan yardımcısı ve Baron de Hirsch Vakfı'nda yönetim kurulu üyesidir.¹⁸

18 Ağustos 1916'da çıkan bir başka haberde Elkus'un veda konuşmasına yer verilmiş, Türkiye'de, dinden ve milletten bağımsız olarak savaştan etkilenen herkese yardım etme amacı taşıdığını söylemiştir. Elkus, Süryaniler, Ermeniler ve Filistin'deki Yahudilerin zor koşullar altında yaşadıklarını bildiğini belirtmiş, Amerikalıların cömertliğinin bölgedeki yoksulluğu bir nebze olsun azaltacağını ifade etmiştir. Yeni büyükelçi İskandinav-Amerikan Denizyolları'na ait gemiyle yola çıkacak, Berlin, Viyana ve Sofya yoluyla İstanbul'a gidecektir. Büyükelçiye görevinde eşile üç kızı ve iki oğlu eşlik edecektir.¹⁹

14 Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı-ABD İlişkileri," 116.

15 Kasalak, 117.

16 "Wilson picks Elkus as envoy to Turkey," *New York Tribune*, 28 Nisan 1916, 5.

17 Temsilci İsveçlidir, fakat bazı yazışmalarda yanlış olarak İsveçli olarak yazılmıştır. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States/Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkileri (FRUS), 10 Haziran 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 604-606. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_604

18 "Turkish post goes to Elkus," *New York Tribune*, 19 Temmuz 1916, 9.

19 "A. I. Elkus starts for Turkish post," *New York Tribune*, 18 Ağustos 1916, 9.

Bu çalışma, birincil kaynaklara ve dönemin önde gelen bazı Amerikan gazetelerine dayanarak Elkus'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlarda bahsettiği konular hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bu konular, Türk-Alman ilişkileri, İttihatçılar hakkındaki gözlemler ve Türk-Amerikan ilişkileridir. Bu konuları ele alırken teorik sınıflandırmamızı insani diplomasi, kültürel diplomasi ve gunboat diplomasisi kavramlarına dayanarak yapmayı hedeflemekteyiz. Raporlarda orijinaline sadık kalmak amacıyla değişiklik yapılmamış, yerine göre Türkiye veya Türk; Osmanlı Devleti veya Osmanlı ifadeleri kullanılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

“Diplomasi, uluslararası ilişkilerin müzakereler yoluyla yönetilmesi, bu ilişkilerin büyükelçiler ve elçiler yoluyla ayarlanması ve yürütülmesinde başvuru yöntemler, diplomatik işi ya da sanatıdır.”²⁰ Devletlerin uluslararası alanda uyguladıkları geleneksel diplomasi faaliyetleri tarihsel olarak çok daha eskilere dayansa da belirgin bir şekilde Vestfalya Antlaşması ile Avrupa’da kurulan düzene dayandığı kabul edilmektedir. Bu dönemde devlet merkeze yerleştirilmiş, diplomasi çıkar gözetme ilişkisi ekseninde ele alınmıştır.²¹

1963 yılında yazdığı *Diplomasi* kitabında Harold Nicolson, diplomasiyi “müzakereler yoluyla uluslararası ilişkilerin yönetimi; bu ilişkilerin büyükelçiler ve elçiler tarafından ayarlanması ve yönetilmesi olarak tanımlar.²² Diplomasinin işlevi “bağımsız devletler arasındaki ilişkilerin müzakereler aracılığıyla yürütülmesidir.²³ Gönübol ise diplomasiyi “dış politika ya da uluslararası politikanın devlet yetkilileri arasında görüşmeler yapılarak yürütülmesi sürecinde bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi” olarak tanımlamıştır.²⁴ Kürkçüoğlu’na göre de diplomasi, devlet yönetiminde dış ilişkilerin ve dış politikanın yürütülmesi ile ilgili tüm kural ve kaidelerdir.²⁵

Diplomasi imparatorluklar için çoğunlukla hegemonik gücün sergilenmesinde yararlanılan seremonilerin alanı gibi görülse de siyasi gücü etkin kılmanın da araçlarından biridir.²⁶ Osmanlı yönetiminin diplomasi

20 Kenan Dülger, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı,” *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 3, 2 (Ağustos 2017): 2. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/icps/issue/41261/498444>

21 Dülger, “Etkinliği Giderek Artan...,” 2.

22 Harold Nicolson, *Diplomacy*, (Londra: Oxford University Press, 1963), 15.

23 Nicolson, *Diplomacy*, 80.

24 Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, (Ankara: Siyasal Yayınevi, 1993), 16.

25 Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü,” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 35, 1 (2005), 312.

26 Namık Sinan Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasinin İzinde*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 516.

anlayışı her yüzyılda değişime uğramıştır. Erken modern çağlarda diplomasi, bir dış politika aracı olarak askeri ve siyasi gücün varlığı biçimindeyken 16. ve 17. yüzyılda diplomasi, imparatorluğu hayatta tutmak için gerekli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı yönetici kadroları 18. yüzyıldan itibaren çok uluslu bir sistemi ayakta tutabilmek, dış baskılar ve ekonomik müdahaleler karşısında bağımsızlığını sürdürebilmek için diplomasiyi önemini anlamışlardır.²⁷

20. yüzyılın başından itibaren ise devletleri ve devlet temsilcilerinin politikalarını kapsayan geleneksel diplomasi, gücünü başta insani diplomasi olmak üzere başka diplomasi türleriyle paylaşmaya başlamıştır. İnsani diplomasi kavramı ilk olarak 1912’de, Amerika Uluslararası Hukuk Cemiyeti’nin yıllık toplantısında “ABD’nin İnsani Diplomasisi” adı altında gündeme gelmiştir. Söz konusu toplantıda, üzerinde durulan insani diplomasi kavramı, devletler düzeyinde tartışılmış ve insani amaçlar nedeniyle bir devletin başka bir devletin iç işlerine müdahalesinin gerekçelendirilmesi anlamında kullanılmıştır.²⁸ Örneğin ABD, bağımsızlığını ilân eden Yunanistan’a yardım yaparken ABD’nin çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle Meksika’da yaşanan krize müdahaleden kaçınmıştır.²⁹

İnsani diplomasi, 1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından “karar vericileri ve kanaat önderlerini her zaman savunmasız kişilerin yararına ve temel insani prensiplere saygı ile eylem yapmak için ikna etmektir” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁰ Minear ve Smith’e göre ise insani diplomasi “insani organizasyonlar tarafından yürütülen ve bu organizasyonların işlevlerini eksiksiz bir biçimde gösterebilmeleri için siyasi ve askeri otoritelerden ayrı bir alan elde etmek için gerçekleştirilen aktivitelerdir.”³¹ İnsani diplomasiyi başlıca yöntem ve araçları, insani müdahale, arabuluculuk, kalkınma yardımları, barışın inşası, barışı koruma ve devlet inşası, çatışma çözümleri, ekonomik entegrasyon olarak sıralanabilir.³²

Gerek uluslararası yardım kuruluşları gerek çeşitli ülkelerin yaptığı yardımlar özellikle I. Dünya Savaşı’ndan sonra kamu diplomasisinin önemli aracı olmuştur. Bu yardımlar, ülkelere uluslararası kamuoyu nezdinde

27 Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, 516.

28 Dülger, “Etkinliği Giderek Artan...,” 5.

29 Ayşe Aktaş, “İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi-II,” *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Dergisi*, erişim 13 Ocak 2024, https://www.insamer.com/tr/insani-diplomasi-kavramina-genel-bir-giris-denemesii_4.html

30 “Fundamental Principles,” erişim 14 Ocak, 2024, <https://www.ifrc.org/who-we-are/international-red-cross-and-red-crescent-movement/fundamental-principles>

31 Larry Minear ve Hazel Smith, der., *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft* (New York: UN University Press, 2007), 1.

32 Kerem Kınık ve Hakkı Aslan, “İnsani Diplomasi,” *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye: Aktörler, Alanlar, Araçlar*, haz. Ahmet R. Usul ve İrfan Yaylacı (İstanbul: Küre Yayınları, 2020), 366.

saygınlık ve nüfuz alanı oluşturmakta, devletlerin dış politikasını destekleyen bir kamu diplomasisi enstrümanı haline gelmiştir. Kamu diplomasisi, 'bir devletin, ulusunun hedefleri ve mevcut politikalarının yanı sıra onun kurum, kültür, idealler ve fikirleri hakkında bir anlayışa ulaşmak amacıyla yabancı halklarla iletişim kurma süreci' olarak tanımlanmaktadır.³³ Kamu diplomasisi beş başlıkta toplanmaktadır. Bunlar, araştırma ve incelemeyi içeren dinleme, siyasal ve ekonomik çıkarları korumaya yönelik savunma, değişim diplomasisi, uluslararası yayıncılık ve kültürel diplomasi.³⁴

Bunlar arasında kültürel diplomasi ABD Kültürel Diplomasi Danışma Komitesi Raporu'nda kamu diplomasisinin temeli olarak görülmektedir.³⁵ Nicholas Cull, kültürel diplomasiyi, "karşılıklı anlayışı geliştirmek için fikirler, bilgiler, sanat ve kültürün diğer formlarının uluslar ve insanlar arasında değişimi" şeklinde tanımlamaktadır.³⁶ Louis Belanger ise kültürel diplomasiyi "kültür, eğitim, bilim ve teknik ortaklıkları içeren dış politika faaliyetleri" şeklinde açıklamaktadır.³⁷ Jacquie L'Etang da kültürel diplomasiyi yeni devletleri tanıma ve yurttaşların sempatisini kazanmak için duygusal bağlar kurmayı amaçlayan kafaları ve kalpleri kazanmaya yönelik uzun dönemli kampanyalar gerçekleştirmek şeklinde tanımlamaktadır.³⁸ Kültürel diplomasi aktörleri diplomatlar, siyasetçiler, hedef ülkede görev yapan çeşitli kurum ve kuruluşlardır ve bu diplomasi modeli, insani diplomasi gibi, hedef ülkenin iç siyasetine nüfuz edebilecek bir potansiyeli barındırmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Sultan Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit, Osmanlı Devleti'ni ve kültürünü tanıtmak, güçlü bir devlet olduğunu vurgulamak ve en önemlisi Osmanlı topraklarını paylaşmayı planlayan Düvel-i Muazzama karşısında müttefik olabilecek bir ülke olarak görerek ABD ile ilişki kurmuştur.³⁹ 1908'de iktidara gelen İttihatçılar da aynı politikayı benimsemiştir. Bu bağlamda 19. yüzyılın ilk çeyreğinden ABD ile ilişkilerin kesilmesine kadar Amerikan misyonerleri ve onların kurduğu okullar, kültürel diplomasiyi ana aktörleri olmuştur.

33 Hans N. Tuch, *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, (New York: St. Martin's Press, 1990), 3-4.

34 Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, (Los Angeles: Figueroa Press, 2009), 10'dan; Aslı Yağmurlu, "Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi," *Selçuk İletişim* 12, 2 (2019): 1187, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/47244/596331>

35 "ABD Kültürel Diplomasi Danışma Komitesi Raporu," *US Department of State*, 2005, 1'den Yağmurlu, "Kültürel Diplomasi," 1187.

36 Yağmurlu, 1188.

37 Louis Belanger, "Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada," *Political Psychology* 20, 4 (1999): 678.

38 Jacquie L'Etang, "Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication," *American Behavioral Scientist* 53, 4 (2009): 610.

39 II. Abdülhamit'in modern araçlarla imparatorluğun imajını değiştirmeyi hedeflemesi ve Osmanlı Devleti'nin "güçlü" olduğu algısının sunulması hakkında bkz. Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2014).

Osmanlı topraklarındaki Amerikan Protestan misyonerlerini ve okullarını detaylı bir şekilde inceleyen Gülbadi Alan misyonerlerin Osmanlı topraklarını beş bölgeye ayırdığını ve bu beş bölgenin altında “istasyonlar”ın kurulduğunu belirtir. Bu beş bölge Suriye-Filistin, Batı Türkiye, Doğu Türkiye, Merkezi Türkiye ve Avrupa Türkiyesi’dir.⁴⁰ Bunlardan özellikle hem kadro itibarıyla hem de bölgesel nüfuzlarının kayda değer olması itibarıyla, Robert Kolej, İstanbul Amerikan Kız Koleji, Beyrut’taki Amerikan Üniversitesi ve İzmir’deki Uluslararası Amerikan Koleji ile Doğu Anadolu’da yaşayan Ermenilerin resmi olarak ABD’ye göç etmesini sağlayan Harput’taki kolej anılmaya değerdir. ABD’den toplanan bağışlar bu okullar aracılığıyla I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı topraklarında yaşayan gayri Müslim nüfusa yardım edilmiştir. Almanya ile ABD arasında savaş ilânı söz konusu oluncaya kadar bu yardımlara Osmanlı yöneticileri müdahale etmemiş, hatta Cavit Bey gibi bazı isimler ABD’den gelen bu yardımların yanında iki ülkenin ayrı ekonomik ilişkiler içine girmesi gerektiğini belirtmiştir. Abram Elkus da bu yardımların önemini hem telgraflarında hem New York’a döndüğünde ABD’li yetkililerle her fırsatta paylaşmıştır.

Çalışmamızda faydalanılacak üçüncü diplomasi türü “gunboat” diplomasisidir. “Tehdit diplomasisi” olarak tanımlanabilecek bu diplomasi bir devletin diplomatik hedeflerine ulaşmak için deniz gücünü veya askeri tehditleri kullanmasını ifade eder. Bu yaklaşım, genellikle güçlü bir devletin, daha zayıf bir devleti kendi taleplerine veya çıkarlarına boyun eğdirmek amacıyla savaş ilân etmeden askeri gücünü göstermesi şeklinde gerçekleşir.⁴¹ Gunboat diplomasisinin bir örneği 1907-1909 yıllarında, Amerikan Başkanı Roosevelt’in Amerikan deniz gücünü göstermek amacıyla bir savaş gemisini dünya turuna göndermesidir.⁴² I. Dünya Savaşı yıllarında da Almanya ABD’ye savaş ilân ettiğinde Osmanlı topraklarındaki Amerikan vatandaşlarını tahliye için *Des Moines*, *Tennessee* ve *North Carolina* adlı savaş gemilerini göndermiştir. ABD bu gemilerin siyasi amacının olmadığını ifade etti ise de bu gemiler Ortadoğu’da toprak paylaşımını etkileyebilecek olan Amerikan varlığını sembolize ettiği için İngilizler ve Fransızlar tarafından iyi karşılanmamıştır.

Abram Elkus’un ABD Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği telgraflarında Türk-Alman ilişkileri ve İttihatçı yönetim hakkında gözlemleri geleneksel diplomasi altında değerlendirilebilirken, Amerikan yardımları insani diplomasi, misyonerlerin faaliyetleri kültürel diplomasi ve Amerikan vatandaşlarının Osmanlı topraklarından tahliyesi için gönderilmiş olan savaş gemileri de güç gösterisi olarak yorumlanarak gunboat diplomasisi altında ele alınacaktır.

40 Gülbadi Alan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Amerikan Protestan Okulları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015).

41 James Cable, *Gunboat Diplomacy 1919–1991: Political Applications of Limited Naval Force*, (Londra: Macmillan, 1994), 7.

42 Cable, *Gunboat Diplomacy*, 8.

2. Türk-Alman ilişkileri

11 Eylül 1916'da İstanbul'a gelen ve 2 Ekim'de görevine başlayan Elkus'un İstanbul'dan Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na attığı ilk telgraf, Berlin gözlemleri, Almanya'nın ABD'ye bakışı ve Türkiye hakkında edindiği bilgileri kapsamaktadır. Elkus'a göre Almanlar, ABD'nin İngiltere'ye silah satmasından memnun olmasa da ABD Başkanı Wilson'ın barış getireceğini düşünmektedirler. Türkiye'deki durumu tam olarak bilmediğini ifade eden Elkus, Türkiye hakkındaki ilk bilgileri Türkiye'den yeni dönmüş olan (*muhtemelen gayri Müslim tebaadan olan*) bir kişiden aldığını söyler.⁴³ Buna göre Osmanlı hükümeti tarımın arttığını ve dış yardıma ihtiyaç duymadıklarını belirtse de bu, gerçeği yansıtmamaktadır. Zira tarım son otuz beş yılın en kötü hasadını yaşamıştır ve ülke, kışı ABD veya başka ülkelerden yardım alarak geçirmek zorunda kalacaktır.⁴⁴

Elkus'un gözlemlediği ve Dışişleri Bakanlığı'na raporladığı konuların başında Osmanlı yöneticileriyle Alman yetkililer arasındaki ilişkiler gelmektedir. Ona göre Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışılması Osmanlı yöneticilerinin en hassas olduğu konulardan biridir ve Türk ordusunda ve yöneticilerde Alman yetkililere karşı memnuniyetsizlik vardır.⁴⁵ Türk makamları, İstanbul'daki Almanların ABD'nin Osmanlı Devleti'ne yardım yapıp yapamayacaklarını sormalarından rahatsız olmakta, bunu içişlerine müdahale olarak görmektedirler.⁴⁶ Bu konuda Alman Büyükelçisi ile yaptığı bir konuşmayı aktaran Elkus'a göre büyükelçi de Türk yetkililer üzerinde Alman etkisinin çok az olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷ Elkus'un bu gözlemleri ilerleyen aylarda Amerikan basınında da yer almıştır. Örneğin *The Sun*'da Enver Paşa dışındaki yönetici kadronun ve Türk kamuoyunun artık Almanya ile iş birliğinden memnuniyet duymadığı yazılmış ve Türk kamuoyunun Almanya'dan bağımsız bir barış antlaşması imzalamak istediği belirtilmiştir.⁴⁸

Osmanlı ve Almanya arasındaki ilişkilerin kırılganlığını fark eden Elkus, her iki devletin de Amerika Birleşik Devletleri'ni barış sağlamak amacıyla bir arabulucu olarak görebileceğini düşünmekte ve bu görüşünü raporlarında da dile getirmektedir. Örneğin, 8 Ocak 1917 tarihli raporunda

43 FRUS, The Lansing Papers, 26 Eylül 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 780-783. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d704>

44 FRUS, The Lansing Papers, 26 Eylül 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 780-783. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d704>

45 FRUS, The Lansing Papers, 26 Eylül 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 780-783. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d704>

46 FRUS, The Lansing Papers, 15 Eylül 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 776-780. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d703>

47 FRUS, Supplement 1, 12 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 15-16. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_15

48 "Armenian relief to be continued," *The Sun*, 30 Nisan 1917, 5.

Almanya'nın barış isteme ihtimalinden söz eden Elkus, buna rağmen Almanya'nın saldırgan tutumunu sürdürebileceğini belirtmiş; Alman donanmasının şubat ayı sonunda İngiliz denizaltılarına saldırı planladığını ve İngiliz kıyılarını ablukaya almayı hedeflediğini yazmıştır.⁴⁹ Elkus'a göre bu bilgilere temkinli yaklaşmak gerekir; zira bu söylentiler, Almanya'nın isteği doğrultusunda, ABD'yi barış girişimlerini artırmaya teşvik etmek amacıyla yayılmış olabilir.⁵⁰

Elkus, ABD'nin barış sağlaması hakkında İstanbul'daki Alman Büyükelçi ile yaptığı bir konuşmadan da söz eder. Büyükelçiye göre Almanya barış istemektedir, ama bu belli şartlara bağlıdır. Büyükelçiye göre barış için Belçika'yı kaybetmeyi kabul eden Almanya; Hollanda, Danimarka ve Belçika'nın tarafsız olmasını veya İngiltere'ye karşı tampon bölge olmasını talep etmektedir. Büyükelçi, ayrıca Fransa'nın toprak bütünlüğünün korunmasını, Rusya'nın sınırlarının yeniden tayin edilmesini ve Sırbistan ve Romanya'nın büyük devletler statüsüne alınmasını istemektedir. Alman Büyükelçi, ayrıca, gizli İngiliz kaynaklarından edindiği bilgiye dayanarak müttefikler arasındaki paylaşımı kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. Büyükelçinin belirttiğine göre, İngiltere'nin müttefikleriyle yaptığı anlaşmalar gereğince, İstanbul'un Rusya'ya, Suriye'nin bir bölümünün Fransa veya İtalya'ya verilmesini, Belçika'nın tazminata tabi tutulmasını ve Alsace-Lorraine'nin Fransa'ya verilmesi uygulanabilir değildir. Büyükelçi, ABD'nin devreye girerek İngiltere'ye baskı yapması halinde İngiltere'nin barış istemesine yol açacağını düşündüğünü söylemiştir. Elkus'a göre Berlin'den yeni gelen ve gelir gelmez kendisini ziyaret eden Alman Büyükelçi, hükümetinin görüşlerini yansıtmaktadır ve bu görüşleri ABD'ye aktararak iletişim için bir kanal açmayı hedeflemektedir.⁵¹

Elkus'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgraflarda Almanya'nın yanında Türkiye'nin de barış istediği belirtilmektedir. 22 Ocak 1917'de yazdığı telgrafta gıda koşullarının gittikçe zorlaştığını ve toplumun her geçen gün barış istediğini belirten Elkus, Osmanlı Hariciye Nezareti'nden gelen bir mesajdan bahseder. Buna göre vekaleten Hariciye Nazırlığı'nı yürüten Halil Bey, daha fazla kan dökülmemesi için ABD'nin arabuluculuğuna ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.⁵² Ne var ki, Elkus'un sözleriyle, "Müttefikler bunu samimiyezsiz bulmuşlar, bu talebi reddetmişlerdir."⁵³ Elkus'un bu

49 FRUS, Supplement 1, 8 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 82. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_82

50 FRUS, Supplement 1, 8 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 82. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_82

51 FRUS, Supplement 1, 12 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 15. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_15

52 FRUS, Supplement 1, 22 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 58. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_58

53 FRUS, Supplement 1, 22 Ocak 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 58. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_58

telgrafi gönderdiği gün, Başkan Wilson, Senato'ya “Hiçbir tarafın zaferine dayanmayan barış” söylevini vererek ABD'nin tarafsız ama arabuluculuk pozisyonlarını değerlendirmiş, askeri danışmanlarından Albay House ile Türk yöneticilerin Amerikan Elçisi'ne karşı izlenecek politikayı “şaka yollu” görüşmüştür.⁵⁴

ABD'nin arabulucu olarak görev alması İngiliz Savaş Kabinesi'nde de birkaç kez görüşülmüştür. Başbakan Asquith, Lloyd George ve Lord Balfour'un katıldığı toplantılarda “Avrupa ve Asya toprakları olarak Türkiye'yi paylaşma olanağının doğmuş olmasından memnunuz” denerek İstanbul'un ne olacağı masaya yatırılmıştır. Savaş devam ederken İstanbul'un Rusya'ya verilip verilmemesi noktasında ayrılık olsa da savaşın yakın zamanda biteceği öngörülmüştür.⁵⁵ Görüldüğü üzere savaşın sonuna doğru devletler siyasal ve ekonomik çıkarlarını korumaya yönelik faaliyetlerini arttırmış, gizli diplomasi trafiği yoğunluk kazanmış, barışın sağlanması için ABD başvurulacak ilk ülke olarak görülmüştür.

3. İTC Gözlemleri

Devlet kimliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri de siyasal rejim içerisinde etkili olan siyasal seçkinlerdir. Siyasal rejim içerisindeki başat gruplar ya da bireyler devlet kimliğinin tanımlanmasında etkin olmaktadır.⁵⁶ Bu gruplar ve bireyler kendi siyasal düşüncelerini ve kimliklerini devlet mekanizması içerisinde kurumsallaştırma eğiliminde olmaktadır. Böylece belirli bir siyasal seçkin tabakasının ideolojisi siyasal rejimin resmî ideolojisi haline dönüşmekte, devlet kimliği de buna göre şekillenmektedir.⁵⁷ İttihatçılar, diplomasiyi meslekten diplomatlara bırakılmayacak kadar önemli görüyorlar, bazen hükümetten bağımsız ve habersiz diplomatik manevralara girişiyorlardı.⁵⁸ Elkus, II. Abdülhamit döneminde uygulanmış ve İTC tarafından da takip edilen diplomasi hakkında şöyle demektedir:

Türkler yıllardır başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, bir büyük gücü bir başka güce karşı kullanarak dış politikalarını sürdürdüler. Şimdi de ABD ile Almanya'yı karşı karşıya getirmeyi planlıyorlar. Almanlar bu durumun farkında ve bu durumu bana açıkça bildirdiler. Yine de Almanlar İttihatçıları, özellikle Alman hayranı olan Enver Paşa'yı desteklemektedirler.⁵⁹

54 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972), 30.

55 Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 28.

56 Mehmet Seyfettin Erol ve Emre Ozan, “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim,” *Gazi Akademik Bakış* 4, 8 (Yaz 2011): 19, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6523/86483>

57 Erol ve Ozan, “Türk Dış Politikasında...,” 19.

58 Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi*, 501.

59 FRUS, The Lansing Papers, 17 Kasım 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 783-786. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d705>

Yabancı devletlerle ilişkilerde ihtiyatlı davranan İttihatçıların bu eğilimi ve İTC yöneticilerinin birbirinden farkları görüşleri Elkus'un raporlarında da geçmektedir. Bu konudaki ilk telgraf 26 Eylül 1916 tarihlidir. Enver Paşa ve Talat Paşa'yı tanıtarak başlayan telgraf, iki yöneticinin savaşa ilgili birbirinden farklı düşündüğünü aktarmakta, bu isimlere suikast olabileceği yolundaki söylentiden bahsetmektedir. Elkus'a göre Enver Paşa, ordu için bütün fedakarlıkları göze alırken kırk beş yaşına kadar olan bütün erkekleri askere aldığı için bazıları tarafından sevilmemektedir. Talat Paşa ise ülkede ticaret ve sanayinin yürümesi için belli bir kısım erkeğin askerlikten muaf olmasının yararlı olacağını savunmaktadır. Elkus'un belirttiğine göre, Türkiye'de, Almanya veya Fransa'daki gibi savaşa giden erkeklerin yerine işgücüne kadınların katılması geleneklerden ötürü yaygın bir davranış olmadığından erkeklerin savaşa gitmesiyle tarımda ve çiftliklerde çalışacak kesim azalmıştır. Hükümet de üretimi askeri yönetim altına almak istemektedir.⁶⁰

Zaman geçtikçe yönetim kadrosunu yakından tanımaya başlayan Elkus, 17 Kasım 1916 tarihli telgrafında İttihatçıların önde gelen üç ismi hakkında kapsamlı bilgi verir. Buna göre, savaş hakkında esas söz sahibi olan Enver Paşa, Avrupa'yı, özellikle Almanya'yı yakından takip etmektedir. Talat Paşa içişleri ve mali konularda etkiliyken Cemal Paşa da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu topraklarının yönetiminden sorumludur.⁶¹ Elkus'a göre, herkes kendi alanında tek yetkilidir ve birbirinin işlerine karışılmasından hoşlanmazlar. Bu üç kişi, Bakanlar, Sadrazam, Mebusan ve Ayan Meclisleri olmasına rağmen asıl karar merciidir. Dış ilişkiler Hariciye Nezareti'ne bağlı olmakla beraber, diğer ülkelerden gelen talepler de bu üç kişiden ilgili olana aktarılmaktadır.

Elkus'a göre bu üç isimden Cemal Paşa'nın gücü önemsenmelidir. Ortadoğu topraklarında söz sahibi olan Cemal Paşa'nın yönetimi altında bulunan Yahudi cemaatinin "şimdilik" huzur içinde yaşadığını belirten büyükelçiye göre, Akdeniz ve Arap topraklarında Cemal Paşa siyonistlere şiddetle karşı çıkmaktadır. Örneğin kendisi, siyasi parti kurma hazırlığında olduğunu düşündüğü iki lideri Filistin'den uzaklaştırmıştır. Filistin'in satılık olması gibi asılsız haberler ve ABD'deki siyonistlerin bazı faaliyetleri Türk otoritelerini endişelendirmektedir ve Cemal Paşa da bu endişeyle hareket etmektedir.⁶² Bu duruma bir örnek de Ortadoğu'da yaşayan Amerikan vatandaşlarının tahliyesiyle ilgilidir. Elkus, olası bir tahliye için Amerikan gemisi *Des Moines*'in bölgeye gönderildiğini, ne var ki Osmanlı Hariciye Nezareti'nin sadece İstanbul'dan kalkan gemilerle bu tahliyenin

60 FRUS, The Lansing Papers, 26 Eylül 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 781-783. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d704>

61 FRUS, The Lansing Papers, 17 Kasım 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 783-786. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d705>

62 FRUS, The Lansing Papers, 17 Kasım 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 783-786. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d705>

gerçekleştirilebileceği kararını verdiğini belirtir. Uzun süren müzakerelerden sonra ABD yetkilileri, yolcu alımının Yafa'dan veya Osmanlı Harbiye Nezareti tarafından belirlenecek başka bir limandan mümkün olmasını sağlamış, fakat bazı bürokratik işlemlerden ve yanlış anlaşılmalardan dolayı bunun gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır. Elkus, başta Filistin bölgesi olmak üzere bölgedeki Amerikan vatandaşlarının tahliyesiyle ilgili belirsizliği şöyle ifade etmiştir:

Benden önceki Büyükelçi (Morgenthau) ABD'ye döndüğünde, Filistin'in satılması ve ABD'nin buna talip olduğu gibi haberler basında yer aldı. Bu söylenti gittikçe yayıldı ve bugün Türk makamları ABD'nin kendi toprakları üzerinde söz sahibi olmak istediklerini sanıyor. Amerikan basınında Türkiye ile ilgili çıkan her haber de burada yanlış ve abartılı olarak aktarılıyor. Halbuki, Türk yetkililer Büyükelçiliğimizle sıcak ilişkiler kurmak istiyor.⁶³

Bu doğrultuda Talat Paşa Matbuat Umum Müdürlüğü'nden ABD karşıtı yayınlar yapılmamasını talep etmiş ve İttihatçılar Morgenthau'nun eşine olduğu gibi Elkus'un eşine de şefkat nişan-ı hümayunu vermişlerdir.⁶⁴

Bahsedilen isimler Türkiye yöneticileri olarak Amerikan gazetelerinde de geçmektedir. Örneğin 7 Şubat 1917 tarihli *The Sun*'da Berlin'den bildirildiği üzere, Türkiye, Almanya'nın galibiyetini beklemektedir. Yeni kabinede Talat Paşa sadrazamlıkla beraber mali işleri yönetecek, Enver ve Cemal Paşalar aynı görevde kalacaklardır.⁶⁵ Savaş ilerledikçe ve Türk ordusu Bağdat'ı kaybedip, doğu cephesinde de yenilince Enver Paşa'nın yönetim stratejisinden bahsedilmiştir. Buna göre hâlâ iyimser olan Harbiye Nazırı, kendisini kahraman olarak kabul ettirmenin peşindedir. Meclis'te yaptığı konuşmada Enver Paşa, Ruslarla savaştıkları Erzurum'da askeri gerekliliklerden ötürü geri çekildiklerini, ama bunun yenilgi sayılmaması gerektiğini savunmuştur.⁶⁶ Gazeteye göre Enver Paşa'nın söyledikleri gerçeği yansıtmamaktadır. Kafkasya'ya ve Anadolu'ya açılan bir kapı olan ve doğu Ermenistan için de çok önemli olan Erzurum'u Rus komutan Yudenitch elinde bulundurmaktadır. Türk ordusu Erzurum'u kaybetmemek için oldukça çaba harcasa da 12.753 asker ve 235 subay Ruslara esir düşmüştür ve bu durum İstanbul'da henüz bilinmemektedir.⁶⁷

63 FRUS, The Lansing Papers, 17 Kasım 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 783-786.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d705>

64 Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında," 115.

65 "Turks' policy unchanged," *The Sun*, 7 Şubat 1917, 3.

66 "Turks still hope," *The Sun*, 13 Mart 1917, 2.

67 "The ever mendacious Enver," *The Sun*, 13 Mart 1917, 14.

4. Türk-Amerikan ilişkileri

Bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyecek olan en önemli unsur Almanya'nın ABD'ye savaş ilân etmesi durumunda Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin nasıl şekilleneceği sorusudur. Bu noktada ABD Dışişleri Bakanı Lansing Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmaması gerektiğini düşünmekte, bunu sık sık Elkus'a hatırlatmaktadır. Savaş ilânı veya ilişkilerin kopması durumunda İstanbul'da yaşayan Amerikan vatandaşları Amerikan *Scorpion* gemisiyle Odessa'ya doğru yola çıkacaklardır.⁶⁸ Elkus, bunu desteklemesine rağmen, Almanya'nın ABD'ye savaş ilân etmesi durumunda Türkiye'nin müttefiki Almanya'ya danışacağını yazmış, eğer savaş denizaltı savaşı olursa Türkiye'nin denizaltısı olmadığı için ABD ile savaşa girmesine gerek olmadığını belirtmiştir. Büyükelçiye göre, yine de Türkiye, Almanya'nın yönlendirmesiyle hareket edecektir.⁶⁹

Telgraflarında Türkiye'nin de ABD ile ilişkileri kesmek istemediğini sık sık vurgulayan Elkus, Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerinin iyi olmadığını belirtirken, Türklerin kendi aralarında savaştan sonra “Almanları Türk topraklarından nasıl göndeririz” diye plan yaptıklarını söyler. Ona göre Almanlar, savaştan sonra da Osmanlı yönetimini etkilemeye devam edecektir.⁷⁰ Savaştan sonraki durumu ve Türk-Amerikan ilişkilerinin yönetim tarafından nasıl yorumlandığını merak eden Elkus, 10 Şubat 1917'de Talat Paşa tarafından bir akşam yemeğine davet edilir. Yemekte İttihatçı ileri gelenlerle bir araya gelen Elkus'a, başta Sadrazam Talat Paşa ve Maliye Nazırı Cavit Bey, Almanya ile ABD arasında savaş hali olsa bile Türkiye ile ABD ilişkilerinin bozulmasına gerek olmadığını belirtmişlerdir. Cavit Bey, savaş sonrasında bütün dünyada ekonomik durumun çok kötü olacağından bahsetmiş, Türkiye'nin kalkınma için dış sermayeye ihtiyaç duyacağını ifade etmiştir. Ona göre, en büyük yardımcı da ABD olarak gözükmektedir. Bu durumda ABD ile Türkiye'nin savaş halinde olması hiç kimseye bir şey kazandırmayacaktır. Elkus şöyle devam eder: “Cavit Bey'e, Almanya'nın Türkiye'nin ABD'ye savaş ilân etmesini zorlaması karşısında ne yapılacağını sorduğumda, Cavit Bey, Türkiye'nin bunu kabul etmeyeceğini; böyle bir şey olsa bile, Türkiye'nin Almanya'nın askeri yükünü çekmeyeceğini ifade etti.”⁷¹

Bütün bu olumlu havaya rağmen ABD, Osmanlı topraklarında yaşayan Amerikan vatandaşlarını korumak ve gerekirse tahliyeleri için *Tennessee* ve

68 FRUS, Supplement 1, 5 Şubat 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 113.
https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_113

69 FRUS, Supplement 1, 8 Şubat 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 148.
https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_148

70 FRUS, The Lansing Papers, 17 Kasım 1916 (Washington, DC: GPO, 1939), 783-786.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d705>

71 FRUS, The Lansing Papers, 2 Mart 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 788-791.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d706>

North Carolina adlı iki savaş gemisi göndermişti. ABD bu gemilerin hiçbir siyasi amacının olmadığını ifade etti ise de İngilizler ve Fransızlar Amerika-Osmanlı ilişkilerini bozabilirlerdi.⁷² Elkus da bunun farkındadır ve Türkiye'nin ABD ile kurmaya çalıştığı bu yakın ilişkilerin Almanya ve İngiltere tarafından iyi karşılanmadığını belirtmektedir.⁷³ Öyle ki ilişkileri bozmak amacıyla, yabancı basında gerçeği yansıtmayan bazı haberler çıkmaktaydı. Bunların başında Amerikan *Scorpion* gemisinin battığı, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Büyükelçilikten bilgi alamadığı ve durumu görüşmek üzere Elkus ile toplantı halinde oldukları gelmektedir. Bunların yanında Amerikan misyonerlerinin sıkı kontrole tâbi olduğu ve okullarının kapatıldığı yazılmaktadır.⁷⁴

31 Mart 1917 tarihli ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Elkus'a gönderilen telgrafta, sefer halinde olan Amerikan yolcu gemisindeki iki yüz yirmi beş Amerikan vatandaşının denizaltı saldırısı sonucu hayatını kaybettiği belirtilerek Amerikan Başkanı'nın Kongre'de bir konuşma yapacağı ve muhtemelen ABD'nin Almanya'ya savaş ilân edeceği yazılmıştır. Buna rağmen Türkiye ile ilişkilerin devam edeceği bildirilmiştir. Telgrafta göre, "Türkiye, müttefiki Almanya'dan gelen baskılara direnemez ve sizin ülkeden çıkmanızı isterse, görevinizi daha önce belirlenmiş olan temsilciye bırakmak ve ABD'ye dönmekle yükümlüsünüz" denmiş, Büyükelçilikte çalışanların da İsviçre'ye kadar geleceği ve oradan yeni talimatların beklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁵ Sonunda ABD, 2 Nisan 1917'de savaşa dahil olmuş, Osmanlı Devleti 10 Nisan'da ABD makamlarına sözlü nota vermiş ve Almanya'nın baskıları sonucu 20 Nisan 1917'de ABD ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir.⁷⁶ 21 Nisan 1917'de Dâhiliye Nezareti tüm mülkî amirlere bir talimat göndererek Amerikan konsolosları ile siyasi ilişkilere son verilmesini, ancak Amerikan vatandaşlarına eskiden olduğu gibi hoş muamele edilmesini istemiştir.⁷⁷ Yine 1 Mayıs 1917'de yetkililere ABD ile ilişkilerin kesilmesinin savaş anlamına gelmediği, savaşa sebep olabilecek davranışlardan kesinlikle kaçınılması gerektiği bildirilmiştir.⁷⁸

ABD, Amerikan vatandaşlarının tahliyesi için gerekli adımları hızlıca atmış, gunboat diplomasisi ekseninde, gücünü Almanya'ya göstermek ve Ortadoğu'da bir aktör olmak istediği mesajını vermek amacıyla çeşitli savaş

72 Mine Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, (Ankara: Bilgi Basımevi, 1976), 21.

73 FRUS, The Lansing Papers, 2 Mart 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 788-791. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d706>

74 FRUS, The Lansing Papers, 2 Mart 1917 (Washington, DC: GPO, 1939), 788-791. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v01/d706>

75 FRUS, 1917, Supplement 1, 31 Mart 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 191-192. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_191

76 Gencer, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", 259.

77 Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH-ŞFR, 75/192-a'dan Gencer, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", 260.

78 BOA, DH-ŞFR 75/192'dan Gencer, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", 260.

gemilerini Türk sularına göndermiştir. Bunun yanında, ABD daha savaşa girmeden, 9 Eylül 1914'te İttihatçı yönetimin, Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını sağlamasını ve yabancı devletlerin Osmanlı üzerindeki ekonomik ayrıcalıklarının sonlandırmasını hedefleyerek kapitülasyonları kaldırmasını protesto etmiştir. ABD, ayrıca Yunanistan'a savaş gemisi satmıştır.⁷⁹ ABD'nin bu tutumu İtilaf Devletlerinin askeri stratejilerini belirlemek için kurduğu Fransa merkezli Yüksek Harp Şûrası'nda da (*Supreme War Council*) gündeme gelmiştir. Şûraya göre, ABD'nin Osmanlı topraklarından pay alabilmesi ve yeni Ortadoğu politikasında söz sahibi olabilmesi için Türkiye'ye savaş ilân etmesi gerekmektedir.⁸⁰

Türk makamları Amerikan savaş gemisi *Scorpion*'un İstanbul'u terk etmesini sözlü olarak bildirmiş olsa da gerek gemide görevli on dört asker, gerek Komutan Morton, bunun için baskı görmemiştir.⁸¹ New York'a döndükten sonra *New York Times*'a demeç veren Elkus'un eşi de, Osmanlı yöneticilerinin kendilerine son derece nazik davrandıklarını söylemiş, İstanbul'dan ayrılırken bütün yönetimin onları uğurlamaya geldiğini belirtmiştir.⁸² Bu dönemde iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kesilmiş olsa da savaş hali doğmamıştır.

İlişkilerin kesilmesinin resmî olarak ilân edilmesine rağmen Elkus tiffuse yakalandığı için İstanbul'dan hemen ayrılmamış, ama daha önce ona belirtildiği üzere temsilcilik görevini İsveç temsilcisi Tarler'a bırakmıştır.⁸³ Tarler, 23 Nisan 1917'de ABD Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı uzun bilgilendirme telgrafında ilişkilerin kesilmesinin genel bir tarihini vermiş, yaptıklarını özetlemiştir. Buna göre Almanya'nın baskısı altında ABD ile diplomatik ilişkisini kesen Türk hükûmeti ve Türk yetkililer kendilerine çok iyi davranmış, büyükelçilik çalışanlarının ülkeden güvenli bir şekilde ayrılması için kendilerine kolaylık gösterilmiştir. Tarler, Osmanlı Hariciye Nezareti Müsteşarı Muhtar Bey'e Osmanlı topraklarından ayrılacak olanlar hakkında iki liste sunmuştur. Buna göre Büyükelçi Elkus'la beraber gidecek olan büyükelçilik personeli birinci kısmı oluşturacak, bunu askeri atase ve donanma atasesi Morton izleyecektir. Elkus'un rahatsızlığından dolayı hemen hareket edemeyeceğinin anlaşılması üzerine Hollanda ve İsveçli yetkililer Osmanlı Hariciye Nezareti'ne büyükelçilik personelinin de Elkus'la beraber hareket etmesinin daha güvenli olacağını belirtmişlerdir. Tarler'ın Osmanlı makamlarına bildirdiği kadarıyla İstanbul'da yetmiş beş,

79 Necdet Aysal ve Lütfi Arslan, "Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: 'Fulbright Programı Anlaşması,'" *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18, 42 (Ekim 2021): 6004, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/62775/910462>

80 Kaya, "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında...", 536.

81 Sözlü nota için bkz. FRUS, 1917, Supplement 1, 10 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 603. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_603

82 "Wife of Our Ex-Ambassador to Turkey Tells of Life There," *New York Times*, 8 Temmuz 1917, T52.

83 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

Türkiye topraklarındaki Amerikan misyoner kurumlarında da yüz yetmiş beş Amerikan vatandaşı ülkeyi terk etmeye hazırdır. Avusturya-Macaristan hükümeti, sınırlarını geçecek düşman unsurlarına 9 Nisan'dan itibaren dört hafta vermiş, Muhtar Bey'den Amerikan vatandaşlarının tahliyesi için gerekli koşulların sağlanması istenmiştir.⁸⁴

Bu koşullarda bile Muhtar Bey ve Cavit Bey başta olmak üzere, Türk yetkililer Amerikan kurumlarının faaliyetlerine eskisi gibi devam edebileceklerini belirtmişlerdir.⁸⁵ Buna rağmen 21 Nisan'da Arnavutköy'deki Amerikan Kız Koleji'ne ve Robert Kolej'e iki bölük asker gelerek bu okulların hastane için kullanılacağını bildirmiş, bir gün sonra aldıkları talimatla okulları terk etmişlerdir. Büyükelçiliğin duyumlarına göre öğretim yılının sonu olan 15 Mayıs'a kadar bu okulların öğretim yapmasına izin verilecek, bu okullar daha sonra işgal edilecektir.⁸⁶

Bu konu sadece Elkus'un raporlarında değil, Amerikan Ulusal Raporlarında da gündeme gelmiştir. Örneğin İstanbul'daki Amerikan İncil Topluluğu, 19. yüzyıldan beri faaliyet gösteren bu okulların kapatılmaması gerektiğini ifade ederek buralarda sadece gayri Müslimlerin ve yabancıların değil Türk öğrencilerin de eğitim gördüğünü belirten bir bilgilendirmede bulunmuş şöyle yazmıştır:

Savaştan önceki son rakamlara göre Türkiye'deki okullarımıza toplamda elli bin çocuk ve öğrenci kaydoldu. İzmir, Beyrut ve İstanbul'daki okullar en önemlileridir, bunların bulundukları araziler de oldukça değerlidir. Üniversite ve yüksek eğitim kolejlerimiz içinde de en önemliler, Robert Koleji, İstanbul Amerikan Kız Koleji,⁸⁷ Beyrut'taki Üniversite, İzmir'deki uluslararası Amerikan Koleji⁸⁸dir. Savaş başlamasına rağmen bu okulların öğrenci alımı ve işleyişi aynen devam etmektedir. Bu ülkeye doğrudan savaş ilanı öncelikle

84 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

85 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

86 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

Ayrıca bkz. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 25.

87 Halide Edip Adıvar'ın da mezun olduğu İstanbul Kız Koleji 1871 yılında Home School olarak kurulmuş, 1883 yılında Mary Mills Patrick'in müdür olmasıyla oldukça gelişmişti. 1890 yılında Massachusetts eyaleti Senatosu tarafından kuruluş sözleşmesi onaylanan okulda 1892'de yüz otuz yedi, 1893'te yüz kırk yedi ve 1895'te yüz altmış bir öğrenci eğitim görmüştü. Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika: Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, (Ankara: İmge Yayınları, 2000), 162.

88 Osmanlı topraklarında ilk Amerikan misyoner matbaası İzmir'de kurulmuş, 1880'de biri erkek, diğeri kız iki lise faaliyetini sürdürüyordu. Okulun sözleşmesi 1903'te Massachusetts eyaleti Senatosu'na onaylandı. Kuruluş sözleşmesinde amacı, "erkek çocuklara ve gençlere, Hristiyanlık ilkelerine dayalı dil, sanatlar ve bilimler eğitimi vermek" diye belirlenmiş olan okulun dördü hazırlık, dördü yüksek bölümde olmak üzere eğitim süresi sekiz yıldır." Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, 163.

yardım derneklerinin ve misyonerlik teşkilatlarının faaliyetlerini bitirecektir ya da çok aza indirecektir. Hâlbuki ABD'nin Türkiye üzerinde Amerikan okulları vasıtasıyla yürüttüğü politika misyonerler açısından tatmin edici bir haldedir.⁸⁹

Gerçekten de 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ticari faaliyetler dışında diğer büyük devletlerle karşılaştırılamayacak derecede Osmanlı Devleti'nin dış ve iç sorunlarına karşı tarafsız kalan Amerikan diplomasisi misyonerlik noktasında dinamik bir politika izlemiştir.⁹⁰ Uygur Kocabaşoğlu'nun dönemlendirmesiyle 1820'den itibaren hazırlık dönemi, 1840-1870 arası yerleşme dönemi ve 1871-1900 arası hasat dönemi olarak değerlendirilen bu faaliyetlerde misyonerler ABD yönetimi ya da hariciyesiyle doğrudan işbirliği yapıyor gibi görünmemeye özen göstermişler, ancak bir baskı grubu olarak yönetim üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır.⁹¹ ABD kamuoyundaki Türk imajının yaratıcısı büyük ölçüde misyonerler ve onlardan haber alan Amerikan basınıdır.

Amerikan misyonerler 19. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı Devleti'nde ilkokuldan yüksekokula oldukça gelişmiş bir eğitim dizgesi oluşturmuşlardı. 1900 yılında İstanbul dahil, yalnızca Anadolu'da dört yüzü aşkın okulda yaklaşık on yedi bin beş yüz öğrenci okuyordu.⁹² Bu sayı, Yusuf Akçura'nın belirttiğine göre Osmanlı topraklarında eğitim gören toplam öğrenci sayısının üçte biridir.⁹³ Bu okullar sadece gayri Müslimlere değil, Türk öğrencilere de açıktı. Örneğin Merzifon'daki Anadolu Koleji'nde 1913 yılında yüz altmış Ermeni, iki yüz Rum, kırk Rus ve yirmi beş Türk öğrenci eğitim görmekteydi.⁹⁴

Misyonerlerin yanında ABD yardımlarının ana kaynağı bağışlardır. ABD'nin Osmanlı topraklarındaki yatırımları hakkında şu sayılar verilebilir: I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl, misyonerlerce hazırlanan ve ABD Dışişleri Bakanlığı'na tahsile gönderilen bir faturaya göre, 1914'e kadar Amerikan kuruluşları Osmanlı topraklarında toplam 39 milyon 524 bin \$ yatırım yapmıştı. Bu kuruluşların 1914'te Osmanlı ülkesindeki mal varlıklarının toplamı ise 8 milyon 390 bin \$'ı bulmuştu.⁹⁵ Amerikan Misyonerler Heyeti Başkanı James Burton'ın aktardığına göre de savaşın başından itibaren İstanbul'a 1 milyon 3 yüz bin \$'dan fazla yardım yapılmıştır. Bunun 375 bin \$lık kısmı Almanya'yla ilişkiler kesildikten sonra yapılmış, 7 yüz bin \$lık kısmı da 1916'nın Aralık ayından itibaren yapılmıştır.⁹⁶

89 Kaya, "ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında...", 545.

90 İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler," *Amme İdaresi Dergisi* 14, 3 (Eylül 1981), 86.

91 Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, 19.

92 Kocabaşoğlu, 167.

93 Kocabaşoğlu, 167.

94 Kocabaşoğlu, 154.

95 "American interests in Turkey," *ABCFM Arşivi*, 16:5, 6/161-A'dan Kocabaşoğlu, 138.

96 "Armenian relief to be continued," *The Sun*, 30 Nisan 1917, 5.

Amerikan basını, bir önceki Amerikan Büyükelçisi Morgenthau döneminden itibaren misyoner faaliyetlerinin, gayri Müslimlere yardımların ve Osmanlı topraklarında Amerikan yatırımlarının devam etmesi gerektiği yönünde yayınlar yapmaktadır. Elkus da İstanbul'dan New York'a döndüğünde onuruna verilen bir yemekte Türkiye'deki yardım faaliyetlerinden bahsetmiş, ABD'den gelen yardımların Türk hükümetinden bir engel görmediğini belirtmiştir.⁹⁷

Amerikan otoriteleri misyonerlerin ve okullarının bir müddet daha Osmanlı topraklarında kalmalarını hedeflerken Osmanlı yönetimi de iki ülke arasındaki artmaya başlayan ticari ilişkilerin devam etmesini istemektedir. Bu yatırımlara birkaç örnek verilebilir. İstanbul civarında altı konserve fabrikası vardır ve 1915 yılına kadar ABD'ye yıllık 6.000 liralık bamya ve bakla konservesi ihraç edilmiştir.⁹⁸ Standart Oil Şirketi 1917 Şubat'ına kadar Osmanlı topraklarında faaliyetlerini sürdürmüş, bu tarihten sonra şirketin başkan yardımcısı Herbert L. Pratt koşulların ağırlaşması sebebiyle Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerine son verdiklerini belirterek çalışanlarını geri çağırma kararı almıştır.⁹⁹ Ayrıca 21 Mart 1917'de Meclis-i Vükela'nın Beyrut'tan ABD'ye ihraç edilen şaraplardan yüzde on ihracat vergisi alınmasını karara bağlaması savaş yıllarının zor şartlarına rağmen ticari ilişkilerin sürdüğünü göstermektedir.¹⁰⁰ Elkus da raporlarında Türk-Amerikan ticari ilişkilerinin geleceğinden umutla bahsederek, özellikle bölgedeki altın rezervlerine Amerikalı ilgililerin dikkatini çekmiştir.¹⁰¹

İlişkilerin kesilmesinden sonra Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan Elkus'a gönderilen telgrafların ana konusu büyükelçilik ülkeyi terk ettikten sonra Amerikan çıkarlarının ve savaşı devletlerin çıkarlarının hangi temsilciler tarafından korunacağıdır. Bu temsilcilikler vatandaşlık bilgilerini de kapsayacak şekilde oldukça detaylı ve uzun bir liste şeklinde verilmiştir. Buna göre İtalyan ve Karadağ'ın temsilcilikleri İspanya temsilcisine; İngiliz, Fransız ve Rus temsilcilikleri Hollanda temsilcisine, Belçika ve Sırp temsilcilikleri İsveç temsilciliğine devredilecektir. Bu durum, İstanbul dışındaki şehirlerde zorluk çıkaracaktır, zira bu bölgelerde Hollanda ve İsveçli temsilciler Alman veya Avusturya vatandaşıdır. Örneğin Kudüs'te İspanyol temsilciliği varken, Beyrut ve İzmir'de Hollanda temsilciliği vardır ve İzmir'deki İsveç temsilci Hollanda vatandaşıdır. Bursa'da Amerikan çıkarları Rum temsilci tarafından kollanabilirken, Mersin'de İspanyol temsilci bu görevi üstlenebilir. Halep'te durum biraz karışıktır, çünkü bölgedeki tek temsilci tarafsız Hollanda'ya aittir ve bu temsilci aynı zamanda Avusturya vatandaşıdır. Harput'ta hiçbir

97 "American relief work in Turkey praised by Elkus," *New York Tribune*, 19 Temmuz 1917, 12.

98 BOA, DH. UMVM.75/26,'dan Gencer, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", 259.

99 "Vice Pres. Pratt confirms report that representative have been withdrawn from Turkey," *New York Times*, 25 Şubat 1917, 1.

100 Gencer, "I. Dünya Savaşı Yıllarında...", 259.

101 "Wants trade with Turkey, Ambassador Elkus says new routes should be opened," *New York Times*, 31 Ocak 1917, 4.

temsilci olmadığından buradaki temsilciliği tamamen kapatmak gerekmektedir. Samsun'a ise İsviçreli temsilci önerilebilir. Bunların yanında Osmanlı çıkarlarının hangi temsilcilikler tarafından korunacağı da Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Elkus'a bildirilmiştir. Buna göre, ABD, Fransa, Yunanistan ve Romanya'daki Osmanlı çıkarları İspanyol temsilciler tarafından kollanacak, İngiltere ve kolonilerinde ise İsveçli temsilci bu görevi üstlenecektir.¹⁰²

5. Son Telgraflar, Amerikan Vatandaşlarının Tahliyesi ve Elkus'un Ayrılışı

10 Nisan 1917'de Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Amerikan Büyükelçiliğine gönderilen telgrafta, 8 Nisan'da sözlü olarak bildirildiği üzere, Almanya'nın ABD'ye savaş ilânının ardından, Türk makamlarının ABD'den *Scorpion* gemisinin başkenti ve Osmanlı sularını bir gün içinde terk etmesini istediği yazılmıştır.¹⁰³ 11 Nisan'da tifüs teşhisi konulan Büyükelçi Elkus ülkeyi terk edecek durumda değildir. Telgrafta, büyükelçiyi Robert Kolej'den Dr. Bertram V. D. Post ve tifüs uzmanı Alman Dr. Zloitzsky tedavi etmekte olduğu ve ona ABD ve Kanada'da yetişmiş en iyi hemşirelerin yardımcı olduğu yazılmıştır. Doktorlar Büyükelçinin en erken 25 Mayıs'ta seyahate çıkabileceğini belirtmektedir.¹⁰⁴

Elkus, sağlığına kavuştuktan sonra daha önce planlandığı gibi büyükelçilik personeliyle birlikte İstanbul'u terk etmiş, İsviçre'ye doğru yola çıkmıştır. Büyükelçi, 10 Haziran 1917'de Paris'ten Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

11 Nisan'da rahatsızlığımı öğrenmemle beraber o gün Maliye Nazırı Cavit Bey'i aradım ve ondan Almanya'nın, Türkiye'nin ABD ile ilişkisini kesmesi için Türk makamlarına gittikçe artan derecede baskı yaptığını öğrendim. Hastalığımın tifüs olduğunun öğrenilmesinin ardından Türk makamları bana oldukça ilgi gösterdi. Sultan, Büyükelçiliğe yaverini gönderirken, Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Hariciye Nazırı da temsilcilerini göndererek sağlığımı sordular. Bazı Ayan Meclisi üyeleri ve başka yetkililer de Büyükelçiliği aradılar. 20 Nisan'da Büyükelçiliğimize ABD ile diplomatik ilişkilerin kesildiğini duyuran nota geldi. Sanırım, Türkler üzerinde çok büyük bir baskı oluşmuştu ki, bu duyuru için tatil günü olan Cuma günü seçilmişti. Türk temsilciler, benim tamamen iyileştikten sonra ülkeyi terk edebileceğimi bana bildirdi.¹⁰⁵

102 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606.
https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

103 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606.
https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

104 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606.
https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

105 FRUS, Supplement 1, 10 Haziran 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 604-606.

İlişkilerin kesilmesinin ardından Amerikan müesseselerine eskiden olduğu gibi davranılacağı sözünü alan Elkus, Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın Almanya'ya gitmesinin ardından onun vekili olan Cavit Bey'in de gerekli makamlarla irtibat kurarak gerekli uyarıları yaptığını belirterek şöyle devam eder:

Cavit Bey, ilişkilerin kesilmesinden bir gün sonra bütün yetkililere diplomatik ilişkilerin kesilmesinin savaş ilânı demek olmadığını bildirmiş, Amerikan vatandaşlarına ve Amerikan kurumlarına daha önce olduğu gibi davranılması gerektiği uyarısını yapmıştı. Sadece artık Amerikan temsilcilikleriyle ilişki kurulmayacaktı. Bu uyarıların işe yaradığı kanısındayım. Örneğin ilişkilerin kesilmesi sonrası kapatılmış olan Beyrut'taki Suriye Protestan Kilisesi yeniden açılmış, eğitim dönemini tamamlamasına izin verilmişti.¹⁰⁶

6. Elkus'un ABD'ye Dönüşü ve Son Görevleri

Elkus, Osmanlı topraklarından ayrılana kadar Türk yetkililerden büyük bir nezaket gördüğünü ve yola çıktıktan sonra da geçtikleri her yerde kolaylık gördüğünü ifade eder.¹⁰⁷ Elkus, Türkiye ile ABD arasında savaş durumu olmadığını ve Türklerin Amerikalılara çok iyi davrandığını her fırsatta dile getirmiştir. Örneğin 9 Haziran 1917'de yayınlanan Elkus'la yapılan ve 19 Ağustos 1917'de Osmanlı Arşivi'nde yer alan röportaj, "Türkiye kendine güvenmeye devam ediyor" başlığıyla yayınlanmıştır. Elkus, Türk yöneticilerden hiçbir zaman düşmanca bir davranışla karşılaşmadığını belirtirken İstanbul'daki Türklerin en önemli sorununun kıtlık olduğunu söylemiştir. Buna rağmen başkentte hiçbir zaman bir karışıklık çıkmamıştır.¹⁰⁸

Amerikan kamuoyu Elkus'un hasta olduğunu ve İstanbul'dan hemen hareket edemeyeceği haberini ajanslar vasıtasıyla Berlin'den almıştır. *New York Tribune*'de çıkan bir haberde Elkus'un tifüse yakalandığı ve gerekli tedaviyi gördüğü belirtilmiştir.¹⁰⁹ 31 Mayıs'ta *The Sun* gazetesinde de büyükelçinin, yanında yirmi altı personelle 29 Mayıs'ta Bern'e gitmek üzere yola çıktığı yazılmıştır.¹¹⁰ Elkus'un New York'a dönüşü de haberleştirilmiştir. Örneğin 6 Temmuz 1917 tarihli *New York Tribune*'de aslen avukat olan Elkus'un baro temsilcileri tarafından karşılandığı yazılmış, Elkus'un yanında

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_604

106 FRUS, 1917, Supplement 1, 10 Haziran 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 604-606.

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_604

Ayrıca bkz. Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 30-31.

107 FRUS, Supplement 1, 23 Nisan 1917 (Washington, DC: GPO, 1931), 598-606.

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp01v01/pg_598

108 "Türkiye kendine güvenmeye devam ediyor," *Le Journal*, BOA, 2439-12/4. 19 Ağustos 1917.

109 "Ambassador Elkus contracts typhus," *New York Tribune*, 21 Nisan 1917, 7.

110 "Elkus on way to Berne," *The Sun*, 31 Mayıs 1917, 3.

askeri ataşe Binbaşı Henry I. Newbold'un da olduğu belirtilmiştir. Elkus, yaptığı konuşmada Türkiye'de ABD'nin, yaptığı cömert yardımlardan ve verdiği hizmetlerden dolayı oldukça sevildiğini söylemiş, bunun gelecekte ABD'nin işine yarayacağından bahsetmiştir.¹¹¹

ABD temsiliyeti İstanbul'da İsveçli temsilciye devredilse de ABD'nin sonraki aylarda da Türkiye ile ilgili bazı haberlere karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Osmanlı Arşivleri'nde Elkus'un görev süreci hakkında kısıtlı bilgi olmakla birlikte, Büyükelçi'nin İstanbul'dan ayrılmasından sonra kendisine dayandırılarak Alman gazetelerinde Osmanlı Devleti ile ilgili bazı haberler yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi savaş esirlerine yönelik davranışlarla ilgilidir. Örneğin arşivde yer alan, *Politische Rundschau* gazetesinin tarihi belli olmayan sayısında "Türk savaş esirlerine muamele" başlığında çıkan haberde, Türkler ve İngilizler karşılaştırılmıştır. Haberde, Türklerin savaş esirlerine karşı insancıl davrandıkları, buna karşın İngilizlerin, Osmanlı savaş esirlerine ve Osmanlı uyruklarına kötü muamele etmekte oldukları ve Osmanlı vatandaşlarının tepkisini çektikleri ifade edilmiştir.¹¹² Haber şu şekilde başlamaktadır:

Son zamanlarda savaş zamanındaki muhaliflerini sürekli olarak barbarlıkla suçlayan İngilizlerin hain kibri ve ikiyüzlülüğünün farkına vardık ve en büyük zulmü İtilaf Devletlerinin yaptığını gördük. Bu koşullarda İngiliz, Fransız ve İtalyanların İstanbul'da geniş hareket özgürlüğü vardır.¹¹³

Bu yorumlarda, haberlerin kaynağının eski Amerikan Büyükelçisi Elkus'un olduğu belirtilmiş, Türklerin savaş esirlerine karşı muamelelerinin Avrupa basını tarafından da çeşitli defalar ifade edildiği yazılmıştır.¹¹⁴ Elkus'a dayanarak verilen bu haberlerin, 28 Temmuz 1917'de Osmanlı Arşivinde bulunan bir belgede, *Lyon Dispatch* ve *Politische Korrespondenz* başta olmak üzere Viyana'daki bazı basın organlarına iletiliği görülmektedir.¹¹⁵ İngiliz esirlerin arasında en önemli komutanlardan biri Irak cephesinde savaşan komutan General Townshend'dir. Büyükada'da tutulan General, Elkus'un belirttiğine göre, birçok kez Osmanlı hükümetinin kendisine muamelesinden övgüyle bahsetmiştir.¹¹⁶

Elkus'un son görevi, ABD'nin çıkarları doğrultusunda Başkan Woodrow Wilson'a hitaben bir tavsiye mektubu yazmasıdır. 31 Aralık 1917

111 "Elkus is welcomed home from Turkey by city officials," *New York Tribune*, 6 Temmuz 1917, 14.

112 "ABD'nin eski İstanbul Sefiri Elkus'un deklarasyonu ve Türkiye'deki savaş esirlerine muamele ile ilgili küpürlerin irsali," BOA, 2437-78/10. 19 Temmuz 1917.

113 BOA, 2437-78/10. 19 Temmuz 1917.

114 BOA, 2437-78/12. 19 Temmuz 1917.

115 BOA, 2437-78/8. 19 Temmuz 1917.

116 "Türkiye kendine güvenmeye devam ediyor," *Le Journal*, BOA, 2439-12/4. 19.08.1917. General Townshend'in Büyükada'daki sürgün hayatı için bkz. Şeref Umut Ersop, *General Townshend ve Lev Troçki'nin Büyükada Günleri*, (İstanbul: Ange Yayınları, 2025).

tarifli altı sayfadan oluşan mektupta ABD'nin nasıl bir politika izlemesi gerektiği yazılmıştır. 1914'te savaş başladığında ABD'nin tarafsız kalmasını savunan Wilson, savaşın “medeniyete zarar verdiğini” ve barışın tesis edilmesi gerektiğini hemen her platformda söylemişti. Wilson'a yazdığı mektupta Almanya'nın denizaltı saldırıları karşısında ABD'nin 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilân etmesinden itibaren olan süreci özetleyen Elkus, “küçük ve zayıf milletlerin” korunması için itilaf devletlerinin mücadele ettiğini belirtmiş, ABD'nin de aynı yolda ilerleyebileceğini ifade etmiştir.¹¹⁷ Elkus şöyle demektedir:

Savaşan tarafların gücü tükendiğinde, milyonlarca insan hayatı bir tarafta veya diğer tarafta kurban edilecek kimse kalmayana kadar feda edilirse, asla yok olmayacak kinler beslenirse ve geri dönüşü olmayan umutsuzluklar yaratılırsa, o zaman barış ve özgür halkların gönüllü birleşmesi için tüm umutlar yararsız ve boş olacaktır.¹¹⁸

Savaşa dahil olsa da ABD, Avrupa'dan tamamen farklı bir politika izlemektedir. Evans'ın belirttiği üzere, “Ortadoğu ülkeleri, Avrupalı devletlerin yarar, doymazlık ve birbirlerinden çekinme alanlarıydı ve burası Amerikan çıkarlarını doğrudan doğruya ilgilendirmiyordu.”¹¹⁹

117 “Harb-i Umumi: Amerika Hükümeti adına Abram Elkus tarafından halihazır harb hakkında riayet edilecek hususlara dair Osmanlı Hükümeti'ne tavsiyeyi havi Fransızca rapor,” BOA, 2980-64/3. 31 Aralık 1917.

118 BOA, 2980-64/4. 31 Aralık 1917.

119 Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, 16.

Sonuç

Klasik diplomaside devletlerarası ilişkileri bakanlıklar ve diğer bürokratik kuruluşlar yürütürken çalışmamıza konu olan Amerikan Büyükelçisi olarak atanan Abram I. Elkus döneminde Osmanlı (Türk)-Amerikan ilişkilerinin diplomasi boyutu çok yönlü olmuştur. ABD'den gayri Müslimlere gönderilen yardımlar ve bağışlarla, İTC yönetiminin Amerikan Büyükelçisi ile sürdürmeye çalıştığı barışçıl ilişkiler insani diplomasi, 19. yüzyılın ortasından itibaren artış gösteren misyonerlik faaliyetleri kültürel diplomasi ve Almanya'nın ABD'ye savaş ilân etmesinin ardından ABD'nin güç gösterisi kapsamında ele alınabilecek olan, Amerikan vatandaşlarının korunması ve tahliye edilmeleri için gönderilen Amerikan gemileri gunboat diplomasisi ekseninde değerlendirilmiştir.

Almanya'nın ABD'ye savaş ilân etmesinin ardından onun müttefiki olarak Osmanlı yönetimi, ABD ile barışçıl ilişkisini sürdürmeye çalışmış ve Osmanlı topraklarındaki Amerikan vatandaşlarına ve onlara ait kurumlara daha dikkatli davranmıştır. Ne var ki, Alman baskısına daha fazla dayanamayan Osmanlı Devleti, savaş ilânı söz konusu olmasa da ABD ile ilişkilerini kesmek zorunda kalmıştır. 1916-1917 yıllarında Amerikan Büyükelçisi olan Abram I. Elkus, ABD Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu resmi raporlarda başta ABD ile ilişkiler olmak üzere, Türk-Alman ilişkileri, İTC gözlemleri ve Osmanlı topraklarındaki Amerikan vatandaşlarının durumu konularında bilgiler vermiştir. ABD ile ilişkilerin kesildiği ama savaş ilânının söz konusu olmadığı dönemde Büyükelçi'nin tiffüse yakalanmış ve İstanbul'dan ayrılması bir müddet ertelenmiştir. Elkus sağlığına kavuştuktan sonra Büyükelçilik personeliyle birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır. Elkus, New York'a döndüğünde görevi süresince Osmanlı yönetiminin kendisine, ailesine ve Amerikan vatandaşlarına oldukça nazik yaklaşıtlarını belirtmiş, Amerikalıların cömertliğinin her fırsatta Türkleri etkilediğini ve toplumlar arasındaki dostane ilişkilerin bozulmaması gerektiğini ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkileri (FRUS) Belgeleri. Washington, D.C.: Devlet Matbaası, 1916-1917.

“ABD’nin eski İstanbul Sefiri Elkus’un deklarasyonu ve Türkiye’deki savaş esirlerine muamele ile ilgili kúpürlerin irsali,” BOA, 2437-78. 19 Temmuz 1917.

“Harb-i Umumi: Amerika Hükümeti adına Abram Elkus tarafından halihazır harb hakkında riayet edilecek hususlara dair Osmanlı Hükümeti’ne tavsiyeyi havi Fransızca rapor,” BOA, 2980-64. 31 Aralık 1917.

“Türkiye kendine güvenmeye devam ediyor,” *Le Journal*, BOA, 2439-12. 19 Ağustos 1917.

II. Kitaplar

Alan, Gülbadi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Amerikan Protestan Okulları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015.

Cable, James, *Gunboat Diplomacy 1919–1991: Political Applications of Limited Naval Force*. Londra: Macmillan, 1994.

Deringil, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*. İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Erhan, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. İstanbul: İmge Kitabevi, 2015.

Erol, Mine, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika’nın Türkiye’ye Karşı Tutumu*. Ankara: Bilgi Basımevi, 1976.

Ersop, Şeref Umut, *General Townshend ve Lev Troçki’nin Büyükkada Günleri*. İstanbul: Ange Yayınları, 2025.

Evans, Laurence, *Türkiye’nin Paylaşılması (1914-1924)*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972.

Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 1993.

Kınık, Kerem ve Aslan, Hakkı. “İnsani Diplomasi.” *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye: Aktörler, Alanlar, Araçlar*, haz. Ahmet R. Usul ve İrfan Yaylacı, 353-393. İstanbul: Küre Yayınları, 2020.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu’daki Amerika: Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları*. Ankara: İmge Yayınları, 2000.

Minear, Larry ve Smith, Hazel. der., *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*. New York: UN University Press, 2007.

Nicolson, Harold, *Diplomacy*. Londra: Oxford University Press, 1963.

Trask, Roger R., *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform, 1914-1939*. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1971.

Turan, Namık Sinan, *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasinin İzinde*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

III. Süreli Yayınlar

New York Times

New York Tribune

The Sun

IV. Makaleler

Akgün, Seçil, “Amerikalı Misyonerlerin Anadolu’ya Bakışları.” *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi* 3 (1992): 1-16.

Aysal, Necdet ve ARSLAN, Lütfi. “Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: ‘Fulbright Programı Anlaşması.’” *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18, 42 (Ekim 2021): 5999-6024.

Dülger, Kenan, “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı.” *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 3, 2 (Ağustos 2017): 1-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/icps/issue/41261/498444>.

Erol, Mehmet Seyfettin ve Ozan, Emre. “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim.” *Gazi Akademik Bakış* 4, 8 (Yaz 2011): 13-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6523/86483>.

Gencer, Fatih, “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Amerikan Vatandaşlarına Yönelik Politikası.” *Tarih Araştırmaları Dergisi* 8, 46 (2009): 249-264. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47779/603624>.

- Kasalak, Kadir, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı-ABD İlişkileri.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 55 (Güz 2014), 108-12.
- Kaya, Tuğçe, “ABD Birinci Dünya Savaşı Sırasında Neden Osmanlı Devleti’ne Doğrudan Savaş İlan Etmedi? Amerikan Gizli Belgeleri Üzerine Bir İnceleme.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIX, 39 (Güz 2019): 533-562. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/52833/698060>.
- Kürkçüoğlu, Ömer, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 35, 1 (2005): 309-335.
- L’Etang, Jacquie, “Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication.” *American Behavioral Scientist* 53, 4 (2009): 607-626.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler.” *Amme İdaresi Dergisi* 14, 3 (Eylül 1981): 87-96.
- Uyanık, Ercan, “II. Abdülhamit ile Amerikan Protestan Misyonerlerinin Eğitim Mücadelesi: Amerika’ya Kaçırılan Nusayri Kızları.” *Kebikeç* 37 (2014): 35-56. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/164752?view=bibtex&download=164752.bib>.
- Yağmurlu, Aslı, “Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi.” *Selçuk İletişim* 12, 2 (2019): 1182-1210. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/47244/596331>.
- Yıldız, Özgür, “II. Abdülhamid Devrinden I. Cihan Harbine İstanbul’da Amerikan Misyoner Faaliyetlerine Bir Bakış.” *Turkish Studies* 7, 3 (Yaz 2012): 2739-2750. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3381>.

V. Internet Kaynakları

- Açıkses, Erdal. “Türk-Amerikan Münasebetlerinin Değerlendirilmesi.” *Türkler Ansiklopedisi*. 13: 542-557. Ankara: 2002.
- Aktaş, Ayşe. “İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi-II,” *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Dergisi*, erişim 13 Ocak 2024, http://insamer.com/tr/insani-diplomasi-kavramina-genel-bir-giris-denemesiii_31.htm.
- “Fundamental Principles,” erişim 14 Ocak 2024, <https://www.ifrc.org/who-we-are/international-red-cross-and-red-crescent-movement/fundamental-principles>.

Extended Abstract

Beginning from 19th century, Ottoman and American relations evolved around economic developments and settlement of American missionaries, especially in non-Muslim communities. American public started to be informed about the Ottoman politics and administration by either missionaries that were located mainly in Anatolia and the Orient or temporary representatives that were based in Istanbul. Since the US did not have expansionist aims in the Ottoman territory like Western powers, who described the Ottoman Empire as “sick man of Europe,” Ottoman sultans were eager to develop relations with American counterparts after the second half of 19th century. For instance, Sultan Abdulmecit, sent some precious Ottoman manuscripts to the The Orient Language Studies in Boston and he presented some awards to the inventor of telegraph, Samuel Morse. Bi-lateral relations continued during Sultan Abdulaziz, who also presented gifts to American President via Ottoman envoy, Baltazzi Efendi. Sultan Abdulhamit, followed the same path as his predecessors. He met former American President, who is labelled as “hero of Civil War,” Ulysses S. Grant during his visit to Istanbul in 1878, which was covered in Ottoman newspapers with great enthusiasm. Even though this exchange of gifts symbolized the beginning of cultural relations, the major issue for the US was securing the rights of missionaries and ensuring the protection of their institutions, such as schools, hospitals, and churches. In 1903, their institutions and lands were granted security and freedom as well as immunity by the Sultan, yet American administration wanted some more privileges, in order to maintain religious, cultural, political and economic expansion in and out of the Ottoman territory such as in Asia and Africa. Due to this, Abdulhamit II tried to monitor missionaries quite closely and tried to limit their activities especially in Eastern Anatolia.

After the Ottoman Revolution in 1908, when Young Turks came to power, as the followers of French Revolution, they believed freedom, equality, solidarity and Ottomanism would prevail and the national movements would come to a halt. The revolution was welcomed by the American establishment, who once again requested reactivation of missionary institutions and let Ottoman non-Muslim subjects, mainly Armenians, who fled to the US and became American citizens, to return to their homeland. Young Turks took

these requests seriously and attempted to improve the relations between two countries. However, with the outbreak of World War I in July 1914, Young Turks have already signed an alliance treaty with Germany. The Ottoman Empire was involved in the war by the end of October 1914, in Eastern Anatolia.

Meanwhile, the US has been out of European politics since 1823 with Monroe Doctrine, which paved the way for the US to avoid a war in Europe. However in 1915, when two American civilian ships, *Lusitania* and *Arabic*, were sunk by a German U-boat, the US authorities reacted severely to the attack and sent a diplomatic note to Germany. This was followed by another incident in 1916 when the *Sussex* was sunk, leading both the American Senate and House of Representatives to decide to declare war against the Central Powers.

Relations between Ottoman Empire and the US were not influenced by this declaration initially, but due to repression from Germany, Young Turks cut relations with the US. In fact, diplomatic relations have started and gained momentum with American Ambassador Henry Morgenthau between 1913 and 1916. After his resignation, a reputable lawyer from New York, Abram I. Elkus was assigned to this position and continued this post until May 29th 1917. Beginning from his journey to Istanbul, until to the end of his tenure, he informed the American authorities about variety of issues. In the primary sources, such as Papers Relating to the Foreign Relations of the United States and in some American newspapers there are three subjects that are covered in detail: Turkish-German relations, Committee of Union and Progress, Turkish-American relations and evacuation of American citizens from Ottoman territory. These subjects are examined in terms of three diplomacy theories: Humanitarian diplomacy, cultural diplomacy and gunboat diplomacy. Humanitarian diplomacy has been put into theory in 1912 by American International Law Community, shaped by the American interests. Internationally, it was represented by the Red Cross and Red Crescent in 1919. Secondly, cultural diplomacy was used to support missionary institutions, i.e. schools, hospitals, which remained open until Turkish-American relations were severed. Thirdly, gunboat diplomacy was employed, not only to display the power of the US Navy, but also for evacuation of American citizens.

After the announcement of the end of relations between two countries, on April 11th 1917, Elkus contracted typhus. In his telegraphs, he maintained that number of Turkish politicians and journalists had called him and he was cared by a German physician and American and Canadian nurses. After his recovery, he left Istanbul on May 29th and was farewelled by Turkish authorities. His first stop would be Bern, Switzerland, where he would be welcomed by American officials in New York.